Factsheet 2

Psychische gezondheid en sociale omgeving

Één op de drie jongeren heeft psychische problemen. Dit percentage is hoger dan de percentages gevonden in andere regio's. Zo'n drie procent van de jongeren denkt vaak aan zelfmoord. Acht procent heeft wel eens een poging ondernomen. Mishandeling komt regelmatig voor. Zo geeft ruim één op de tien jongeren aan geestelijk mishandeld te worden. Één op de vijf jongeren geeft aan problemen te hebben die hen dag en nacht bezighouden. Dit blijken vaker meisjes te zijn. Bijna dertien procent van de jongeren geeft aan regelmatig gepest te worden. Acht procent van deze jongeren piekert hierover. Als jongeren problemen hebben gaan ze meestal naar familie of vrienden. Één op de vijf jongeren zoekt steun op school bij problemen.

Inleiding

Psychosociale problemen, zoals gedragsproblemen, emotionele problemen en leerproblemen, komen veel voor onder kinderen en jeugdigen en kunnen leiden tot ernstige beperkingen in het dagelijks functioneren. Psychosociale problematiek is daarmee een belangrijke risicofactor voor de ontwikkeling van het kind. Psychische problematiek in de jeugd en met name ernstige gedragsproblemen vormen een groot risico voor psychische problematiek in de volwassenheid. Naast een ziektelast voor het kind zorgt psychosociale problematiek voor last en/of zorgen voor de ouders van het kind.
Aangezien interventie gericht op de behandeling van vroegtijdig gesignaleerde jongeren succesvol blijken, is de vroegtijdige opsporing van psychosociale problematiek bij de jeugd van het grootste belang.

Wat is al bekend uit onderzoek?

Uit onderzoek onder jongeren (16-19 jaar) blijkt dat het percentage psychosociale klachten tussen 1989 en 2000 is toegenomen. Mogelijk is er ook een toename in het aantal depressies onder jongeren. De afname van beschermende factoren (zoals een goede relatie met de ouders) en positieve schoolervaringen kunnen hier debet aan zijn. Ook een toename van alcohol- en druggebruik en stressvolle levensgebeurtenissen kunnen leiden tot meer psychosociale problematiek.

Resultaten

Eenderde van de leerlingen heeft psychische problematiek gebaseerd op de MHI-5 score (zie figuur 1). Dit percentage is hoger dan het percentage gevonden in het EMOVO-onderzoek, waar zo'n 15% van de onderzochte jongeren psychisch ongezond is.
Op basis van een andere vragenlijst (SDQ) kunnen vijf probleemgebieden van psychisch functioneren geïdentificeerd worden: emotionele problemen, gedragsproblemen, hyperactiviteit, problemen in de omgang met leeftijdsgenoten en algemene sociale problemen. Op basis van deze vragenlijst blijken dat hyperactiviteitsproblemen het meeste voor te komen (zie figuur 1).

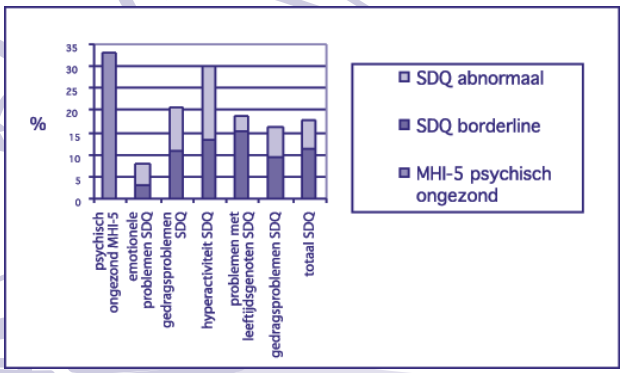

Figuur 1 Psychisch welbevinden (MHI-5-score en SDQ-score; n=957 en n=975)

Piekeren en peinzen

Eén op de vijf leerlingen heeft problemen die hen dag en nacht bezig houden. Dit percentage is hoger vergeleken met andere regio's. De problemen hebben vaak te maken met:

- schoolprestaties
- keuzes die gemaakt moeten worden
- zichzelf
- uiterlijk
- situatie thuis

Meisjes hebben meer problemen waar ze over piekeren dan jongens (29,6% van de meisjes piekert en 13,4% van de jongens). In twee-oudergezinnen hebben jongeren minder problemen.

Suïcidegedachten en –pogingen

Ruim 3% van de leerlingen heeft het afgelopen jaar heel vaak aan zelfmoord gedacht. Bijna 8% heeft zelfs wel eens een poging gedaan om een eind te maken aan het leven (zie figuur 2). Meisjes hebben vaker een zelfmoordpoging gedaan dan jongens (13,1% versus 2,9%).

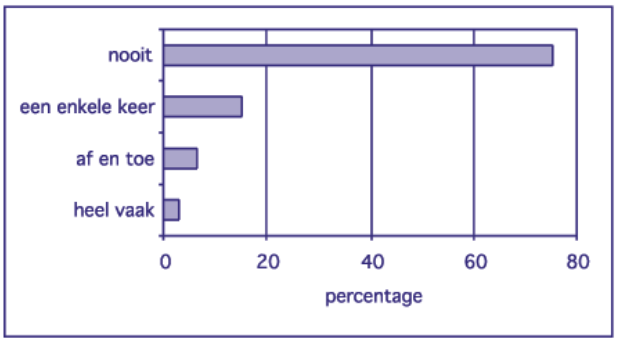

Figuur 2 Afgelopen jaar aan zelfmoord gedacht (n=979)

Mishandeling

Sommige gebeurtenissen, zoals mishandeling, kunnen veel effect hebben op de geestelijke gezondheid. In de enquête is gevraagd naar het ooit geestelijk, lichamelijk en seksueel misbruikt te zijn geweest. Voor geestelijke en lichamelijke mishandeling is ook gevraagd of de jongeren op dit moment mishandeld worden. Geestelijke mishandeling blijkt het vaakst voor te komen (zie figuur 3).

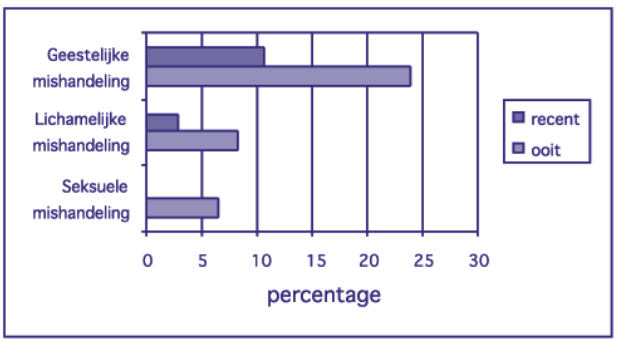

Figuur 3 Mishandeling, ooit en recent

Bijna een kwart van de leerlingen is ooit geestelijk mishandeld. Van de geënquêteerden geeft 10,6% aan op dit moment geestelijk mishandeld te worden. Geestelijke mishandeling wordt vooral gedaan door een jongere en gebeurt vaak op school (67,5%).
Is geestelijke mishandeling hetzelfde als pesten? Uit ons onderzoek blijkt dat dit ten dele zo is: 60% van degene die aangeeft gepest te worden, noemt ook dat hij/zij geestelijk wordt mishandeld. Geestelijke mishandeling kan worden gezien als de meer ernstige vorm van pesten. In de vraag werd gesproken over 'getreiterd, gekleineerd of uitgescholden'.

Bijna 3% van de leerlingen werd op het moment van enquêteren lichamelijk mishandeld en 8,3% bleek ooit lichamelijk mishandeld te zijn. Leerlingen worden vooral door een jongere op school mishandeld (34,2%). De mishandeling vindt ook wel thuis plaats (22% door een jongere en 24% door een volwassene). In Zaanstad is het percentage dat ooit lichamelijk mishandeld is lager dan in de regio Zuid-Holland Noord (11%).
Van de jongeren is 6,5% ooit seksueel mishandeld. Dit percentage is hoger dan in andere regio's (2-4%). In 82% van de gevallen was de dader een leeftijdsgenoot.

Pesten en gepest worden

Bijna 40% van de leerlingen is het afgelopen jaar wel eens gepest (12,9% wordt regelmatig gepest). Van de leerlingen die regelmatig gepest worden geeft 7,9% aan daar dag en nacht over te piekeren. Vergeleken met jongeren in Brabant en Zutphen worden leerlingen in Zaanstad vaker gepest. Van de jongeren heeft 54,4% zelf het afgelopen jaar wel eens meegedaan aan pesten; 16,6% doet dit regelmatig. Leerlingen die gepest worden, pesten zelf ook. Van degene die wel eens gepest worden, pest 67% zelf ook.

Het onderzoek
In januari en februari 2004 zijn de tweede klassers van de acht VMBO-scholen in Zaanstad geënquêteerd. De enquêtes zijn klassikaal afgenomen. In totaal hebben 999 leerlingen de vragenlijst ingevuld. De gemiddelde leeftijd van de geënquêteerde jongeren is 13,7 jaar. Dit onderzoek is uitgevoerd om een beeld te krijgen van de gezondheidstoestand, leefstijl, schoolbeleving, crimineel gedrag, seksueel gedrag en vrijetijdsbesteding van tweede klas VMBO leerlingen. Er zullen zes factsheets verschijnen over verschillende onderwerpen. Daarnaast verschijnt een uitgebreide rapportage. De scholen en gemeente Zaanstad kunnen de resultaten van het onderzoek gebruiken voor het formuleren van schoolbeleid, jeugdbeleid en lokaal gemeentelijk beleid. Daarnaast zal het onderzoek aanleiding zijn voor gerichte interventies door bijvoorbeeld de GGD.

Vangnet

Een sociaal netwerk is belangrijk om bij problemen ondersteuning te bieden. Men kan daarbij denken aan familie of vrienden, maar ook school of professionele organisaties.
Het merendeel van de jongeren (80%) vindt dat zij voldoende vrienden heeft. Dit percentage is echter minder hoog dan in andere regio's in het land. Slechts 5,7% van de jongeren geeft aan het thuis niet leuk te vinden. Dit blijken vaker meisjes te zijn en leerlingen in een éénoudergezin met een stiefouder. Bijna 2,5% van de jongeren geeft aan dat ze niet goed met hun ouders kunnen praten. Ook dit zijn vooral de meisjes.
Jongeren gaan het vaakst naar familie of vrienden als ze problemen hebben (zie tabel 1).

Tabel 1 Naar wie gaan leerlingen toe met problemen

	Percentage
Familie of vrienden	58,1
School	19,8
JIP, jongerenwerker of Kindertelefoon	1,2
Professionele hulp	5,0
Internet, bibliotheek	10,3
Zoek geen hulp	5,6

In Zaanstad wordt vaker hulp gezocht vergeleken met de regio Stedendriehoek. Ruim 5,5% van de jongeren zoekt geen hulp bij problemen. Blijkbaar hebben deze jongeren geen sociaal netwerk om op terug te vallen, ze zouden hierdoor nog verder in de problemen kunnen komen.

De jongeren in het nauw nader bekeken

Meisjes en allochtonen hebben vaker psychische problemen (MHI-5). Emotionele problemen en hyperactiviteit komen in dit onderzoek vaker voor bij meisjes.
Gedragsproblemen en sociale problemen komen vaker voor bij jongens. Sociale problemen komen ook vaker voor op het VMBO praktijk- of basisberoepsonderwijs. Leerlingen met psychische problemen hebben het vaker niet leuk thuis. Bovendien roken zij vaker. Zij gebruiken echter niet vaker alcohol of cannabis. Meisjes, autochtone leerlingen en leerlingen die niet in een aandachtswijk (aandachtswijk is gebied Zaandam Zuidoost) wonen, worden vaker geestelijk mishandeld.

Aandachtspunten voor beleid

- In Zaanstad komt meer psychische problematiek onder de jeugdigen voor in vergelijking met andere regio's.
- Meisjes en allochtonen hebben vaker psychische problemen.
- Hyperactiviteitsproblemen worden door bijna 30% van de VMBO-leerlingen gerapporteerd (13,2% mogelijk; 16,7% abnormale SDQ-score).
- Één op de vijf jongeren heeft last van gedragsproblemen.
- Drie procent van de jongeren denkt vaak aan zelfmoord.
- Veertig procent van de jongeren wordt wel eens gepest. Acht procent van de jongeren die regelmatig gepest worden, geeft aan daar over te piekeren.
- De meeste jongeren vinden dat ze genoeg vrienden hebben en vinden het thuis leuk.
- Ruim 5,5% van de jongeren zoekt geen hulp als ze problemen hebben.

Wat doet de GGD Zaanstreek-Waterland?
De GGD beschikt over een voorbeeld protocol "Vangnet regionaal actieplan suïcidepreventie". Het is de bedoeling dat in samenwerking met andere regionale organisaties dit protocol wordt aangeboden aan het voortgezet onderwijs. Het aanbod bestaat uit preventie-activiteiten, vroegtijdige signalering en behandeling (GGZ Dijk en Duin).
De GGD biedt de leskist Pesten aan die eventueel kan worden uitgebreid met een cursus voor docenten en een ouderavond. Ook het kinderkwaliteitenspel, een spel dat leerlingen bewust(er) maakt van hun eigen kwaliteiten, positief zelfbeeld kan worden ingezet. Dit spel is vanaf januari 2005 te leen bij de GGD.
In 2005 wordt het Preventief Gezondheidsonderzoek (PGO) ingevoerd. Alle tweede klas leerlingen van het voortgezet onderwijs in Zaanstad worden uitgenodigd voor dit onderzoek, waarbij ook aandacht wordt besteed aan psychische gezondheid en sociale omgeving.
Eventueel wordt doorverwezen naar een hulpverleningsinstantie voor verdere begeleiding.
In de regio Zaanstreek-Waterland is een werkgroep (Bureau Jeugdzorg Leerplicht, Raad van de Kinderbescherming en de GGD) bezig om samen met de scholen het schoolverzuim te reduceren. De procedures en de verantwoordelijkheden van alle betrokken organisaties worden vastgesteld. Een specifiek onderdeel daarvan is de aanpak van het ziekteverzuim. De GGD zal daarvoor een voorstel aan het voortgezet onderwijs doen.
Het regionale protocol kindermishandeling voortgezet onderwijs wordt in 2005 aan het voortgezet onderwijs aangeboden. Het protocol is een vervolg op het regionale protocol kindermishandeling basisonderwijs. Het landelijke protocol "Vermoeden van huiselijk geweld, mishandeling, verwaarlozing en seksueel misbruik" is te downloaden: www.minocw.nl/veiligeschool/publicaties.html.

Bronnen

- www.rivm.nl/vtv/data/kompas/gezondheidstoestand/ziekte/psychjeugd. 24 november 2004.
- Conijn C, Verhulst FC. Wat is het beloop van psychische problematiek bij kinderen en jongeren? Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM, mei 2004.
- Furer JW, Köning-Zahn C, Tax B. Het meten van de gezondheidstoestand: 3 Psychische gezondheid. Assen: Van Gorcum, 1995.
- www.sdqinfo.com. 22 oktober 2004.
- Hoeven-Mulder H, Jansen S, Timmerman-Kok C. Gezondheid en leefwijze van jongeren in de regio Stedendriehoek. Deventer: GGD Stedendriehoek, 2004.
- GGD Noordwest-Veluwe. Jeugd Gezondheid, welzijn en leefstijl, Verslag van een onderzoek onder jeugd in de regio Noordwest-Veluwe 2004. Harderwijk: GGD Noordwest-Veluwe, 2004.
- De Beer M, De Boer E, Enthoven C, De Goede J, Hoogen P, Jansen B, Kroesbergen I, Mathijssen J, Rots C, Smulders G. Brabantse Jeugdmonitor. 's-Hertogenbosch: GGD Hart voor Brabant, 2003.
- Van de Laar A, Mulder M, Paijmans I, Tielen H. Jongerenpeiling 2003. Leiden: GGD Zuid-Holland Noord, 2003.
- Van Acker M.B. Gezondheid van de jeugd in de Gooi & Vechtstreek, Resultaten GGD jongerenenquête. Bussum: Gewestelijke Gezondheidsdienst Gooi & Vechtstreek, 2003.
- Jakobs J, Beke B, Ferwerda H. Jeugdbeleid in Zutphen. Advies- en onderzoeksgroep Beke, 2003.

Colofon

Verschenen factsheets:
1. Lichamelijke gezondheid
2. **Psychische gezondheid en sociale omgeving**
3. Overgewicht en bewegen
4. Middelengebruik
5. Criminaliteit en veiligheid
6. Onveilig vrijen

De factsheets zijn te downloaden van de site: www.ggdzw.nl
Het volledige rapport is te bestellen voor €15,--

GGD Zaanstreek-Waterland
afd. Beleid en Onderzoek
Postbus 2056
1500 GB Zaandam
075-6519292

Carolien Plevier
Martine Mulder

© december 2004